

STANISŁAW KULPACZYŃSKI SDB, MAŁGORZATA TATAŁA

WYCHOWANIE DO MODLITWY W MATERIAŁACH KATECHETYCZNYCH DLA MŁODZIEŻY (CZ. II)

Modlitwa, jej rodzaje i formy wskazują na dialog Boga z człowiekiem i jego ważność w życiu religijnym. Teoretyczny model wychowania do modlitwy (Cz. I) ukazujący wychowanie do osobowego spotkania z Bogiem, rozwijającej moralność i zawierający aspekty eklesjalne, zostanie wykorzystany do formalnej analizy materiałów katechetycznych dla młodzieży (Charytański, 1985a; 1994b; 1995c; 1995d; Koska, 1981a; 1982b; 1981c; 1982d; 1982; Majcher, 1972a; 1972b; brw c; 1977d; Majewski, 1984a; 1984b; 1981c; 1982d; 1984e; 1983a; 1983b; 1983c; Szpet, 1992a; 1993b; 1992c; 1993d). W prezentowanych rozważaniach podejmie się próbę ukazania, na ile problem wychowania do modlitwy znajduje odzwierciedlenie w materiałach katechetycznych. W tym celu dokona się ogólnej charakterystyki katechez o modlitwie, zostaną ukazane i wyłonione główne elementy modlitewne oraz dydaktyczne funkcje modlitwy.

1. CHARAKTERYSTYKA KATECHEZ O MODLITWIE

Analizę problemu wychowania do modlitwy w badanych materiałach katechetycznych rozpocznie się od ogólnej charakterystyki jednostek katechetycznych w całości poświęconych modlitwie. Dlatego też dokona się analizy materiałów pod red. W. Koski, następnie E. Majchera, M. Majewskiego, J. Szpeta oraz J. Charytańskiego.

1.1. Specyfika katechez o modlitwie w materiałach W. Koski

Zanim scharakteryzuje się katechezy o modlitwie w materiałach W. Koski, warto zwrócić uwagę na proponowany przez niego model katechezy. W „Propo-

zycjach metodycznych” (1982, 8) autor proponuje model katechezy złożonej z czterech głównych części. Katechezę zwykle rozpoczyna **sytuacja egzystencjalna**, konkretna i bliższa katechizowanym, która pozwala na postawienie problemu do rozwiązania, po niej następuje część zwana przepowiadaniem. Jest ona odpowiedzią Boga zawartą w Piśmie świętym, tradycji i nauczaniu Kościoła (DCG, 45 *Directorium Catechisticum Generale – Ogólna Instrukcja Katechetyczna*). Kolejną część **życie chrześcijanina** – ma na celu kształtowanie postaw życiowych człowieka wierzącego, czyli dotyczy konsekwencji poznawanej prawdy dla życia. Ostatnia część eksponuje **modlitwę**. Autor zakłada jej organiczny związek z katechezą. Zaznacza, że „nie może być katechezy bez modlitwy integralnie związanej z katechezą” (Koska, 1982, 9). W ostatniej części znajdują się krótkie, ale cenne uwagi autora poznańskich materiałów katechetycznych dotyczące zagadnienia modlitwy w katechezie. Warto w tym miejscu dodać, że autor wcześniej napisał ciekawy artykuł poświęcony modlitwie w katechezie (Koska, 1978, 145-155). Przedstawione uwagi są streszczeniem wspomnianego opracowania. Autor stwierdza, że podstawowym zadaniem katechezy jest przepowiadanie tego, co Bóg ma do zaoferowania człowiekowi. Głoszone orędzie Boże powinno wywołać odpowiedź człowieka. Jedną z istotnych form takiej odpowiedzi jest modlitwa. Dlatego zdaniem autora, modlitwa jest nieodzownym elementem katechezy.

Modlitwa występująca w katechezie winna być ściśle złączona z jej tematem. Wobec tego, głoszona prawda przekazywana w danej jednostce katechetycznej staje się treścią modlitwy. Stanowi ją odpowiedź uczestników katechezy na usłyszaną, konkretną prawdę Bożą (Koska, 1982, 9). Bardzo cenne, z dydaktycznego punktu widzenia, są uwagi autora mówiące o konieczności wprowadzenia do modlitwy. Zwraca on uwagę na potrzebę odpowiedniego nastawienia grupy katechetycznej, oraz stworzenie atmosfery skupienia. Propozycje metodyczne dotyczące modlitwy kończy praktyczna uwaga mówiąca o potrzebie uczenia lub przypominania tradycyjnego pacierza. Dlatego autor proponuje, aby katechezę rozpoczynać pacierzem, „druga zaś modlitwa, nie na zakończenie, lecz włączona w strukturę katechezy, niech będzie organicznie z nią związana” (Koska, 1982, 9). Po zapoznaniu się ze stanowiskiem autora na temat modlitwy, zostanie ukazana treść jedynej jednostki ściśle poświęconej temu zagadnieniu. W materiałach W. Koski (1981a; 1982d) „Wiara i życie chrześcijanina” w klasie IV – „Chrześcijanin w świecie współczesnym” znajduje się katecheza nr 9 pt. „Modlitwa” (Koska, 1982d, 57-63)

Wstępny, ogólny przegląd struktury tej katechezy, potwierdza zasadniczą jej zgodność z wcześniej proponowanym modelem katechezy. Należałoby przypomnieć, że są to tylko propozycje, jak stwierdza sam autor, które „nie zamierzają katechezy kępować,” a nawet domagają się od niej twórczego podejścia (Koska, 1982d, 10).

Katecheza o modlitwie rozpoczyna się pytaniami: jak, dlaczego i co to znaczy modlić się? Pytania te zostały postawione w oparciu o wypowiedź ankietową o modlitwie. Katecheta powraca we wspólnej rozmowie z katechizowanymi do pierwszych lat ich katechizacji. Przypomina katechizmową definicję modlitwy, jako „pobożnej rozmowy z Bogiem”, dalej polecenie Pana Jezusa, żeby się modlić, gdyż przez modlitwę oddaje się cześć Bogu i otrzymuje potrzebne łaski (Koska, 1982d, 58). Katechizowani przypominają sobie również fundamentalną modlitwę „Ojcze nasz” i inne najczęściej przez nich używane. Na tym tle autor stawia katechizowanym pytania dotyczące ich trudności z modlitwą, skąd one płyną, co robić, aby się modlić z przekonaniem, co jest istotne dla życia chrześcijańskiego.

Katechizowani, którzy powinni posiadać IV część materiałów – „Chrześcijaнин w świecie współczesnym” mają do dyspozycji siedem fragmentów odpowiednio dobranych tekstów. Fragment z książki Z. Łozińskiego (1977, 205) mówi o konieczności modlitwy, zwracając uwagę na właściwą postawę, zwłaszcza proszącego człowieka. „Pan Bóg da ci tyle łaski, ile ci będzie potrzeba; korzystaj z niej. Wiedz, jaki masz postawić pierwszy krok, postaw go z dziękczynieniem; potem drugi stanie się pierwszym”, bo Bóg jest przy tobie nieustannie. Drugi tekst W. Sullivan (1974, 11) zwraca uwagę na związek modlitwy indywidualnej z modlitwą wspólnotową oraz na potrzebę łączenia ich z codziennym życiem. Tekst ten zawiera również ciekawe określenie chrześcijanina jako człowieka, który się modli i tylko w ten sposób może w pełni podejmować określone role życiowe. Trzeci fragment poucza katechizowanego o modlitwie zakorzenionej w Biblii, zwraca przy tym uwagę, że „modlić się – nie znaczy tylko prosić; modlić się – znaczy również otrzymywać naukę do Boga” (Brandstaetter, 1977, 119). Urywek H. Wistuby (1968, 441) przypomina słowa Jezusa o potrzebie modlitwy w każdym czasie oraz o oddawaniu Bogu czci myślą, słowem, działaniem i uczuciem. Chce przy tym zaakcentować, że oprócz modlitwy słownej istnieje modlitwa przez pracę. „Obie czynności – modlitwa i praca – mają w życiu chrześcijanina ostatecznie jeden cel – uwielbienie Boga. Kolejny tekst próbuje przekazać sposób na dobrą modlitwę (Chapman, 1977, 206). Chcąc się dobrze modlić należy tę czynność wykonywać w sposób możliwie regularny, nawet wtedy, gdy człowiekowi wydaje się, że potrafi się modlić. Zwłaszcza w chwilach trudności trzeba powierzyć się po prostu Panu Bogu, ofiarować Mu swą niedyspozycję i prosić Go o miłosierdzie. Przedostatni tekst podkreśla, iż mimo doceniania konieczności modlitwy istnieją trudności, ponieważ „nie umiemy pozbyć się przekonania, że modlitwa musi być powiązana ze słowami” (Piontek, 1977, 215). A niekiedy wystarczy otworzyć ramiona swojej duszy przed Bogiem, modląc się milczeniem i spojrzeniem. Ostatni fragment materiałów ukazuje znaczenie liturgii, a zwłaszcza Mszy świętej dla rozwoju modlitwy. Zamieszczona tam wypowiedź studentki brzmi: „ideałem był ścisły związek życia z Mszą świętą, żeby wszystko skupiało się wokół ołtarza. Stamtąd

brać energię, tam przynosić z powrotem swoje sprawy” (Bezimienni mówią o modlitwie, 1982, 404).

Po zanalizowaniu tej katechezy rodzi się pytanie, na ile proponowana jednostka realizuje odpowiedź na pytania postawione na początku katechezy. Należałoby najpierw zastanowić się, co to znaczy się modlić, dlaczego i jak? Katecheza przypomina tradycyjne kreślenie modlitwy, jako pobożnej rozmowy z Bogiem, rozwija to ujęcie stwierdzając, że jest to również powierzenie się Bogu, otwieranie duszy przed Nim oraz czczenie Go „myślą, słowem, działaniem i uczuciem” (Koska, 1982d, 60). Zauważa się pewną ewolucję w odpowiedzi na pytanie, dlaczego się modlić? Argumentacja ta opiera się na nakazie, potrzebie oddawania czci Panu Bogu i możliwości wypraszenia łask, aż do stwierdzenia, że modlitwa jest człowiekowi tak potrzebna, jak powietrze do oddychania (Koska, 1982d, 58-63).

Odpowiedź na pytanie, jak się modlić zawiera następujące elementy:

- naśladowanie modlitwy Chrystusa
- wiązanie modlitwy z codziennym życiem
- zakorzenianie jej w Biblii
- zachętę do pracy jako formy modlitwy
- regularne powierzenie się Bogu
- opieranie się na liturgii i Mszy świętej
- milczenie i patrzenie przed Bogiem (Koska, 1982d, 58-63).

1.2. Specyfika katechez o modlitwie w materiałach E. Majchera

W materiałach E. Majchera „Spotkanie z Chrystusem w miłości” w klasie IV występuje jedyna katecheza (nr 5) w całości poświęcona modlitwie – „Chrześcijańska kultura dialogu z Bogiem” (Majcher, 1972a, 35-46).

Katecheza rozpoczyna się przykładem modlitwy różańcowej w obozie oświęcimskim. Ryzykowne posługiwanie się różańcem ze sznurka i ufna modlitwa stały się „liną ratowniczą” dla niejednego więźnia (Majcher, 1972a, z.1, 35). Po tym wstępnym przykładzie pojawia się pojęcie modlitwy. Przypomina się, że jest to zjawisko występujące w każdej religii. Modlitwa zdaniem świętego Jana Damascyńskiego „jest pobożnym wzniesieniem duszy do Boga” (Majcher, 1972a, z.1, 36). Pismo święte podaje następujące rozwinięcie pojęcia modlitwy. Podkreśla się, że jest ona osobistym obcowaniem z żyjącym osobowym Bogiem, „w którym żyjemy, poruszmy się i jesteśmy” (Dz 17,28). Stwierdzenie uwypukla dialogowy charakter modlitwy. Inicjatorem dialogu jest jednak sam Bóg, dlatego warto pamiętać, iż modlitwa jest aktem łaski z Jego strony. Z Biblii (Ps 115, Mk 15,33 i in.) zaczerpnięto argumenty świadczące o potrzebie modlitwy. Ukazano przykład Chrystusa modlącego się w różnych, zwłaszcza ważnych momentach życia (Łk 10,21). Przypomniano również, iż „bez modlitwy żaden człowiek przez dłuż-

szy czas nie utrzyma się bez grzechu” (Majcher, 1977d, z. 1, 36), dlatego też niezbędna jest systematyczność w modlitwie, a nie uzależnienie jej od potrzeb i nastrojów.

Wiedząc czym jest modlitwa i rozumiejąc jej potrzebę postawiono pytanie: jak się modlić?

Odpowiedzią na to pytanie są najpierw wypowiedzi młodzieży na ankietę „Przewodnika Katolickiego”. Podkreślają one prawdę, że chcąc być prawdziwym człowiekiem, trzeba się modlić (Majcher, 1977d, z. 1, 37). Niektórzy z nich szanując stare formy modlitwy szukają jednak coraz nowszych. Inni zwracają uwagę, że modlitwa rozwija osobowość człowieka. Chcąc się dobrze modlić, należy coraz lepiej poznawać Boga.

Siedem przykładów modlitwy młodzieżowej próbuje dać odpowiedź na pytanie, jak to czynić. Można dowiedzieć się z nich, że modlitwa jest radością i wsparciem, opiera się na Biblii, dobrze gdy ma charakter grupowy, w pracy opiera się na krótkich aktach. Jeśli jest myślna, domaga się koncentracji, potrzebuje również gotowych formuł i opiera się na wierze w osobowego Boga (Majcher, 1977d, 38-39). W ostatniej części katechezy autor przytacza wypowiedzi znaczących, dorosłych osób dotyczące modlitwy. Najobszerniej prezentuje się przykład R. Traugutta – męża modlitwy (Majcher, 1977d, 39). W czterostronicowym życiorysie R. Traugutta uwypuklone są szczególne momenty modlitwy w jego życiu. Mąż stanu modli się po śmierci czterech bliskich sercu osób (babci, żony i dwojga dzieci). Cała jego rodzina (z drugą żoną) oddaje codziennie cześć Bogu przy rodzinnym ołtarzyku. Ostatni dzień swojego życia, spędza na gorliwej modlitwie. Katechezę kończą krótkie przykłady modlitw wybitnych osób, jak: świętego Franciszka Salezego, Gertrudy Wielkiej, K. Kolumba, L. van Beethovena, Paracelsusa (medyka z XVI w.) i Fr. Dessauera (biologa i fizyka z XX w.) (Majcher, 1977d, 43-44). Występuje również modlitwa poetycka „Pochwała skupienia” oraz „Orędzie V Zgromadzenia Ogólnego Światowej Rady Kościołów” zapraszające do modlitwy (Majcher, 1977d, 44-46).

Po zanalizowaniu katechezy o modlitwie można ustalić główne jej elementy:

- sytuacja egzystencjalna (modlitwa w obozie);
- pojęcie modlitwy;
- potrzeba modlitwy;
- sposób modlenia się młodzieży i dorosłych.

1.3. Specyfika katechez o modlitwie w materiałach M. Majewskiego

Przed przystąpieniem do analizy katechez poruszających temat modlitwy, warto zapoznać się z informacjami wstępnymi dotyczącymi idei przewodnich

materiałów katechetycznych przygotowanych przez Specjalizację Katechetyki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

W każdej katechezie powtarzają się następujące punkty: „motywacja, plan, struktura, metoda i materiał” (Majewski, 1984a, 5). Motywacja próbuje uzasadnić ważność tematu i wskazać katechezie konkretne zadania. Plan pomaga w szybkim zorientowaniu się, jaka treść będzie przedmiotem refleksji. Struktura składa się z trzech części: doświadczenia, interpretacji i propozycji. „Zadaniem doświadczenia jest przybliżyć i uczynić własną zapowiadaną tematykę. Interpretacja wgłębia się, zgodnie z tematem w doświadczenie, by z niego wydobyć wartości religijne, skonfrontować ze sobą i zespolić z katechizowanymi. Propozycja chce dopomóc katechizowanym w samorealizacji katechezy w środowisku rodzinnym, rówieśniczym i szkolnym” (Majewski, 1984, 5). Metoda odpowiada na pytanie, jak należy przeprowadzić zapowiadaną katechezę. Jeżeli proponowana treść katechezy nie odpowiadałaby katechecie, może on w oparciu o dołączone materiały przeprowadzić ją według własnego pomysłu.

W materiałach pisanych pod redakcją M. Majewskiego znajdują się cztery katechezy ściśle poświęcone tematowi „modlitwa”. Trzy z nich są przeznaczone dla młodzieży liceów i techników, natomiast jedna dla szkół zawodowych. Najwyraźniej i najpełniej tematowi modlitwy jest poświęcona katecheza T. Balewskiego pt. „Panie, naucz nas modlić się” (Majewski, 1984e, 128-136).

Celem jej jest ukazanie wartości prawdziwej modlitwy oraz pomoc w coraz doskonalszym jej uczeniu się. Katecheza rozpoczyna się od sytuacji ukazujących trudności związanych z modlitwą. Przykłady te wzięte z bezimiennych ankiet świadczą o tym, iż wynikają one z braku wiary, wątpliwości dotyczące tego, czy warto się modlić tylko z poczucia obowiązku. W interpretacyjnej części katechezy modlitwa ukazana jest jako przygotowanie do spotkania z Bogiem. Celem jej jest dotarcie do Boga. Wzorem takiego zachowania jest Mojżesz (Wj 5,1-5). Bóg pragnie, by postawa człowieka była pełna miłości, co pozwala na rodzenie się dobrej modlitwy. Modlitwa domaga się zwrócenia całej uwagi na Boga, nawet odprężenia oraz pewnego przygotowania ciała. Ważna jest postawa wiary. Modlitwie nie sprzyja gadulstwo. W wytrwałym oczekiwaniu na spotkanie z Bogiem nie powinna dominować postawa prośby, ale bardziej wdzięczności i uwielbienia.

Modlitwę należy rozumieć jako zjednoczenie z Bogiem. Nie jest ona wyalienowaniem ze świata. Jest wzniesieniem umysłu i serca do Boga. W dalszej części pojawia się określenie modlitwy – jako bycie do dyspozycji Boga. Dlatego potrzebne jest pewne wyciszenie i przygotowanie do niej (Quoist, 1975, 368-373). Ta dyspozycyjność wobec Boga może obejmować wszelkie sytuacje życiowe, które przedkłada się Jemu w aktach wiary, uwielbienia i miłości. Dlatego potrzebna jest w modlitwie systematyczność, bo Bóg zawsze kocha i czeka. W końcowej zachęce do praktykowania modlitwy podaje się jeszcze głębsze jej określenie

stwierdzające, że „modlić się to stopniowo wprowadzać w siebie wolę Bożą zamiast swojej, (to przez Ciebie) przeprowadzać wśród ludzi plan Ojca i Jego wszechpotężną miłość” (Majewski, 1984e, 133).

W jednostce R. Drozda dla klasy IV pt. „Potrzeba mądrości płynącej z kontemplacji” pragnie się ukazać jej wartość w codziennym życiu oraz pomóc w formowaniu postawy kontemplacyjnej (Majewski, 1982d, 17-23). Autor proponuje rozpocząć katechezę od pokazania kilku pięknych przeźroczy z widokami gór, ubogaconych komentarzem w oparciu o tekst R. Rogowskiego (1975, 8-9). Montaż ten powinien wyzwolić u młodzieży chęć dzielenia się własnymi przeżyciami związanymi z podziwianiem piękna przyrody i doprowadzić do postawienia problemu: „Dlaczego współczesny człowiek, oprócz poznania i działania zaczyna doceniać kontemplację?” (Majewski, 1982d, 18). Odpowiadając na to pytanie najpierw przypomina się, że trudno zdefiniować, czym jest kontemplacja. Za Soborem Watykańskim II (DZ, 5, Dekret o Przystosowanej Odnowie Życia Zakonnego) można powiedzieć, że jest to trwanie przy Bogu myślą i sercem, i obejmuje ono całego człowieka. Wartość kontemplacji podkreśla także Pan Jezus w spotkaniu z Marią i Martą (Łk 10,38-42).

Dwie odmiany życia, czynne i kontemplacyjne, są ze sobą ściśle związane i wzajemnie się przenikają. Życie czynne otrzymuje nowe energie, roztropność i lepszą ocenę płynącą z kontemplacji. Dla człowieka, zwłaszcza wierzącego, Biblia jest wspaniałym źródłem kontemplacji. Ukazuje ona na przykładzie patriarchów, proroków, psalmistów i samego Jezusa Chrystusa, jak można wsłuchiwać się w głos Boga. Jakie kontemplacyjne wsłuchiwanie się jest obowiązkiem wszystkich chrześcijan, ponieważ wszyscy są powołani do pełni życia (KK, 10 Konstytucja o Kościele). Kontemplację można podzielić na przyrodzoną i nadprzyrodzoną. Pierwsza jest bardzo potrzebna w nauce i tworzeniu kultury.

W zastosowaniu katechezy zwrócono uwagę, że kontemplacja wymaga odpowiedniego przygotowania umysłu i serca. Intelktualne przygotowanie wspomaga lektura dobrych książek, zwłaszcza Pisma świętego. Przygotowanie serca polega na wolności od grzechu. W końcu zwrócono uwagę na potrzebę rozwoju modlitwy, bo kontemplacja jest modlitwą w pełnym rozkwicie (Majewski, 1982d, 21).

Ciekawą jednostką służącą lepszemu zrozumieniu modlitwy jest katecheza F. Kameckiego dla klasy I (nr 15) pt. „Dialog człowieka z Bogiem w Chrystusie” (Majewski, 1984a, 135-144). Celem jej jest ukazanie, dzięki czemu jest możliwy ten dialog; uwrażliwienie na chrystocentryzm modlitwy oraz zachęta do trwania w łasce jednoczącej człowieka z Bogiem.

Katecheza zaczyna się od ukazania zróżnicowanej rzeczywistości, jak np. skończoność – nieskończoność, śmiertelność – nieśmiertelność i stawia pytania o to kto może je scalić. Odpowiedzi poszukuje się w Piśmie świętym. Najpierw jest przykład bogatego młodzieńca, który nie nawiązał dialogu z Chrystusem, gdyż

posiadał wiele majątności (Mt 19,16-22). Dalej scena z trędowatymi (Łk 17, 11-19) gdzie jeden z nich przez Chrystusa nawiązał dialog z Bogiem. W interpretacji uzasadnia się, iż tajemnica paschalna Chrystusa jest czynnikiem dialogu Bosko-ludzkiego. Poza Chrystusem nie ma dialogu z Bogiem. Stąd wynika, że religijność winna posiadać charakter chrystocentryczny.

W propozycjach zwraca się uwagę, że katecheza jest również miejscem dialogu z Chrystusem, dlatego należałoby odnowić i uszlachetnić motywy uczęszczania na nią. Katechezę kończy opracowana poetycko modlitwa „Ojcze nasz” (Majewski, 1984a, 143-144).

W materiałach przeznaczonych dla młodzieży z Zasadniczych Szkół Zawodowych w klasie II (nr 20) znajduje się katecheza E. Krzyżanowskiego pt. „Człowiek wobec modlitwy” (Majewski, 1983b, 118-125). Jest to katecheza bardzo dynamiczna, przeżyciowa i urozmaicona metodycznie. Rozpoczyna się trzema fragmentami wypowiedzi przygotowanymi w formie słuchowiska służącymi jako punkt wyjścia do dyskusji. Przypominają one, że modlić można się w różnorodny sposób. Z obowiązku, nie zwracając uwagi na nastrój, a raczej w poczuciu praktykowania cnoty modlitwy. Można się modlić w sposób twórczy, mając świadomość istnienia wyższego dobra. Taka tworzona modlitwa jest pełniejsza i „święcie przeżyta, gdy się jest jej autorem” (Majewski, 1983b, 119).

Z modlitwą jest tak jak z miłością – czyli jest ona czymś naturalnym, koniecznym, może się dokonywać ze łzami lub bez, w różnych miejscach i sytuacjach. Tak jak miłość trzeba ją pielęgnować. Następnie katechizowani przystępują do interpretacji (za pomocą przygotowanych na karteczkach pytań) zagadnienia zawartego w pytaniu – dlaczego mam się modlić?

Po dyskusji ma miejsce pogłębienie, przypominające, że Bóg jest zawsze z ludźmi, widzi ich i kocha. Na flanelowej tablicy znajdują się sylwetki ludzkie, które młodzież przyporządkowuje do sześciu różnych sytuacji modlitewnych, na przykład przy samotnej postaci umieszcza się zdanie nr 4 „On jest samotny. Pomóż mu, Panie Boże” (Majewski, 1983b,121).

Następnie w pracy grupowej młodzież odpowiadając na pytanie – jak mógłbym się modlić w danej sytuacji? – układa modlitwę do zdjęcia przedstawiającego dwoje ludzi trzymających się za ręce. Modlitwy te zostaną włączone do katechezy. Po pracy w grupach przypomniano, że sam Pan Jezus nauczał, jak się modlić („Ojcze nasz”). Bogu jako Ojcu powinno polecać się całe życie. W tym momencie następuje chwila ciszy. Każdy katechizowany zastanawia się, jak modlić się lepiej, by odpowiedzieć na pełne miłości czekanie Boga. W propozycjach dochodzi się do wniosku, że należy modlić się więcej. W tym momencie na katechezie gromadzą się wszyscy wokół zapalanej świecy, śpiewają jedną zwrotkę pieśni (np. „Ty wskazałeś drogę do miłości”, „Ani brat mój ani siostra tylko Panie ja, muszę więcej modlić się”) i odmawiają ułożone wcześniej przez siebie modlitwy. Katecheta

podsumowuje główne myśli katechezy i proponuje, żeby przy najbliższej okazji spotkać się z Jezusem w ciszy Kościoła lub w domu i poprosić Go o łaskę lepszej modlitwy (Majewski, 19893b, 122).

Wychowanie do modlitwy oparte na głównych treściach katechez zasadniczo poświęconych modlitwie, nie wyczerpuje w pełni problemu zawartego w analizowanych materiałach. Stąd należy również zwrócić uwagę na elementy modlitewne zawarte niemal w każdej katechezie i ukazać ich skondensowanie u poszczególnych autorów.

1.4. Katechezy o modlitwie w materiałach J. Szpeta

Układ jednostki zawiera najczęściej cel, sytuację egzystencjalną, Słowo Boże, kształtowanie postaw, propozycje modlitwy i zapis do zeszytu.

Część I dotyczy zasadniczo Pisma Św. i osoby Jezusa Chrystusa. Jednostki 44 i 45 są poświęcone modlitwie. Katecheza „Panie, naucz nas modlić się” po odczytaniu modlitwy J.G. Mendela, mówi o trudnościach z modlitwą, przypomina naukę Jezusa o modlitwie, jej rodzaje i warunki, zachęcając do troski o ducha modlitwy. Katecheza „Wy tak się módlcie” zaczyna się modlitwą dziękczynną, potem proponuje dialog, np. „Ora et labora”; prezentuje warunki dobrej modlitwy.

Część II jest zasadniczo poświęcona historii Kościoła. Warunki modlitwy eucharystycznej prezentuje katecheza 8 (Eucharystia centrum Kościoła) a 57 zachęca do świadomego i czynnego udziału w Liturgii.

Część III dotyczy wiary, modlitwy dotyczą szczególnie jednostki: 2 (O możliwości spotkania z Bogiem), 30 (Pismo Święte księgą Słowa Bożego), 49 (Eucharystia buduje Kościół).

Część IV zawiera 11 katechezę pt. „Modlić się, aby żyć” Rozpoczyna się pytaniem o miejsce i znaczenie modlitwy w moim życiu, przypomina Słowo Boga na ten temat oraz potrzebę dialogu z Bogiem w życiu codziennym.

1.5. Katechezy o modlitwie w podręcznikach J. Charytańskiego

Każda jednostka posiada wstęp antropologiczno-teologiczny a następnie dwie kolumny ukazują schemat czyli strukturę treści i czynności metodyczne, do tego dochodzą materiały pomocnicze.

W klasie I jednostka 24 „Panie, naucz nas modlić się” jest w całości poświęcona modlitwie. Na podstawie zdań niedokończonych, rozmowy, pracy w grupach i odczytania świadectwa, ukazana jest zależność między modlitwą a wiarą, przykład Jezusa i świadectwo uczestnika oazy.

W klasie II jednostka 19 pośrednio mówi o modlitwie dziękczynienia i uwielbienia. W klasie IV jednostka 28 w całości dotyczy modlitwy mówiąc o jej wielo-

wymiarowych cechach i potrzebie synowskiej łączności z Ojcem w życiu chrześcijanina.

2. ELEMENTY MODLITEWNE W ANALIZOWANYCH MATERIAŁACH

Treść modlitw w pewnym stopniu odzwierciedla relację zachodzącą między Bogiem, a człowiekiem. Analiza aktu modlitewnego od strony merytorycznej pozwala na wyodrębnienie różnych rodzajów i form modlitwy.

Zanim przystąpi się do omawiania tego zagadnienia u poszczególnych autorów warto zwrócić uwagę na fakt, że niektóre elementy modlitewne mogą być zaszeregowane do różnych rodzajów modlitwy, występują i takie, które poruszały w jednej modlitwie kilka tematów. Pomimo tych trudności, zostały wyróżnione następujące rodzaje modlitwy, ze względu na treść – są to modlitwy uwielbienia, przynoszące cześć i chwałę Bogu, dziękczynne, wyrażające podziękowania Bogu za wszystkie dary i dobrodziejstwa, błagalne, wyrażające prośbę o potrzebne łaski, o pomoc w realizowaniu na co dzień prawd Bożych oraz modlitwy przebłagalne, przepraszające Boga za grzechy i niedoskonałości. Obok tych podstawowych proponuje się także jako rodzaj modlitw wiarę, nadzieję, miłość, radość, modlitwy maryjne i inne. Wśród tych rodzajów modlitwy daje się zauważyć liczne jej formy, jak np. modlitwę wspólną, indywidualną w ciszy, śpiewu, biblijną, liturgiczną, wiernych, spontaniczną, litanie, gestu i świadectwa oraz ujętą w formie poetyckiej.

Ze względu na dużą liczbę modlitw zawartych w analizowanych materiałach, celowym i uzasadnionym będzie przytoczenie tu jedynie typowych przykładów dla poszczególnych rodzajów i form modlitwy.

3. ELEMENTY MODLITEWNE U W. KOSKI

Stanowisko W. Koski na temat modlitwy w katechezie wyraża się w tym, że uważa on modlitwę za integralny element każdej katechezy. Proponuje ją nie tylko tradycyjnie na początku i końcu katechezy, ale domaga się, by katecheci zadbali o nią w tej części jednostki, kiedy młodzież wydaje się być najbardziej dysponowana do modlitewnej odpowiedzi na wezwanie Boga. Wynika z tego, że ostateczne nasycenie elementami modlitewnymi zależy od konkretnego katechety. W IV klasie materiały nie zawierają w ogóle propozycji modlitewnych, zostawiając je do wyłącznej propozycji katechety. W materiałach przeznaczonych dla młodzieży klas I - III znajdują się prawie przy każdej katechezie różnorodne elementy modlitewne. Ich analizę przeprowadzi się według kryterium rodzajów i form.

Najczęściej powtarzającym się rodzajem modlitwy jest modlitwa prośby (N=34). W klasach I-II są to przede wszystkim modlitwy mszalne, wyrażające prośbę związaną z głównym tematem katechezy. Wzorem takiej modlitwy jest postawa Chrystusa w Ogrójcu: „Ojcze nie moja wola, lecz Twoja niech się stanie” (Łk 22,42). Chrystocentrycznie ukierunkowana modlitwa zawiera słowa: „Boże, któryś jednorodzonego Syna Twego ustanowił Zbawicielem rodzaju ludzkiego i rozkazałeś nazywać Jezusem, spraw miłościwie, abyśmy się cieszyli oglądaniem w niebie Tego, którego święte imię czcimy na ziemi” (Koska, 1981a, 31). Prośbę o zachowanie przykazań wyraża modlitwa: „Panie Jezu Chryste, Synu Boga żywego, który z woli Ojca, za współdziałaniem Ducha Świętego (...) przez śmierć swoją dałeś życie światu, spraw (...), abym zawsze zachowywał Twoje przykazania i nie dozwól mi nigdy odłączyć się od Ciebie” (Koska, 1981, 99). Cenne są również prośby oparte na tekstach biblijnych dotyczące nowych powołań kapłańskich: „prosimy Cię, poślij robotników na swoje żniwo” (Koska, 1982, 66), jedności chrześcijan, gdyż „jeden jest Pan, jedna wiara, jeden chrzest. Jeden jest Bóg i Ojciec wszystkich (Ef 4, 3-6) (Koska, 1982, 108). Znajdują się również modlitwy w intencji Ojca świętego, przez wstawiennictwo świętych, o pomoc w różnych potrzebach życia codziennego (Koska, 1982d, 85, 106; 1982a, 111).

Modlitwę wiary (N=10) prezentują uroczyste symbole wiary, jak „Wierzę w jedyne Boga (...), w jednego Pana Jezusa Chrystusa” (Koska, 1982d, 15); modlitwy mszalne, jak „Wszchemogący, wieczny Boże, pomnóż w nas wiarę” (Koska, 1982d, 38), oraz niektóre wezwania do modlitwy wiernych (Koska, 1982d, 54).

Odrębną rodzajowo grupę stanowią modlitwy wielowątkowe (N=7). Można do nich zaliczyć hymn „Ciebie Boga Wychwalamy” (Koska, 1982, 35), chociaż dominuje w nim uwielbienie składane Bogu, to występują tam również wątki nadziei i inne – „O, w dniu owym racz nas, Panie, od wszelkiej ustrzec winy (...). W Tobie, Panie zaufałem, nie zawstydzę się na wieki” (Koska, 1982, 35).

Cenne z wychowawczego punktu widzenia są modlitwy uwielbienia (N=5). Najpiękniejsze z nich to „Chwała na wysokości Bogu” (Koska, 1982b, 75). Pieśń J. Kochanowskiego „Czego chcesz od nas Panie” zwłaszcza słowa „Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie” (Koska, 1982, 163).

Najbardziej typowym przykładem modlitwy przebłagalnej (N=4) jest Psalm 51, 3-4: „Zmiłuj się nade mną Boże w łaskawości swojej, w ogromie swej litości zgładź moją nieprawość” (Koska, 1982b, 64).

Do rzadziej występujących rodzajów (po trzy lub dwa razy) należą modlitwy maryjne, wyrażające miłość, dziękczynienie i nadzieję. Przykładami ich są teksty mówiące o Maryi jako Matce ludzi (Koska, 1982, 119), o miłości prowadzącej do Boga (Koska, 1982b, 57), o dziękczynieniu i nadziei chwalebego zmartwychwstania (Koska, 1982, 53).

Analizując materiały katechetyczne W. Koski z punktu widzenia form modlitewnych zauważa się, że dominuje w nich modlitwa wspólna (N=59). Rzadko spotykana jest modlitwa indywidualna (N=16) czy zachęta do refleksji w ciszy (N=13). Na uwagę zasługuje liturgiczna forma modlitwy (N=41), swoje formy najczęściej czerpie z liturgii mszalnej. Stąd można wnosić, że formacja liturgiczna młodzieży ma w tym przypadku duże możliwości rozwoju. Kształtowaniu postawy liturgicznej sprzyja również dialog z Bogiem w formie modlitwy wiernych (N=8). Modlitwa wyrażona śpiewem występuje w tych materiałach bardzo rzadko (N=8). Nieliczne są także modlitwy w formie poetyckiej (N=4).

4. SCHEMATY MODLITEWNE W MATERIAŁACH E. MAJCHERA

Na wstępie analizy tych materiałów zauważa się, że najwięcej elementów modlitewnych występuje w klasach I - II. Najczęściej występującym rodzajem modlitwy jest modlitwa prośby (N=37). Katechizowanym proponuje się modlitwę o rozwój wiary opartej na wątkach biblijnych: Apostołowie prosili Pana – „Przymnóż nam wiary” (Łk 17,5). Św. Paweł wołał – „Wiem, komu zawierzyłem” (2 Tm 1,12) (Majcher, 1972a, z.2, 24). Do biblijnych należą również prośby o pełnienie woli Bożej: „Ojcie (...), nie jako ja chcę, ale jako Ty” (Mk 14, 36) (Majcher, 1972a, z.1, 29). Ciekawą wyrażoną w śpiewie prośbą jest refren: „Naucz nas żyć Twoim życiem, Panie, Naucz, że drogą jesteś właśnie Ty. Naucz, że prawdy w Tobie trzeba szukać, bo drogą, prawdą, życiem jesteś Ty” (Majcher, 1972a, z.1, 25). Modlitwa o świętość Kościoła: „Pomnóż naszą gorliwość dla Ewangelii, ażeby Kościół dzięki temu, jeszcze więcej jaśniał” (Majcher, 1972b, z. 1, 6), a także prośba do Ducha Świętego o indywidualną doskonałość: „Natchnij mnie Duchu Święty, aby myśl moja biegła ku świętości, do czynu dojrzałej miłości” (Majcher, 1972b, z. 1, 17). Prośby dotyczą także problemów codziennych, przykładem tego jest poetycka „Modlitwa przed banknotem pieniężnym” (Majcher, 1972a, z. 2, 4-5).

Drugim pod względem częstotliwości występowania rodzajem modlitwy jest uwielbienie (N=9). Znajdują się krótkie biblijne wezwania, jak „Uwielbiam Cię, Ojcie” (Mt 11,25), Psalm „Alleluja. Chwalcie Pana”, (Ps 150) (Majcher, brw c. z.1, 44) oraz znany hymn „Ciebie Boga wysławiamy” (Majcher, 1972b, z.1, 38).

Modlitwa dziękczynna (N=6) jest wyrazem wdzięczności serca człowieka wobec Stwórcy. Do ciekawszych jej sformułowań należy modlitwa Orygenes (Majcher, brw c, z.1, 44) oraz „Didache” śpiew psalmodyczny z powtarzaniem refrenem (Majcher, 1972b, z. 2, 6).

Przykładem modlitwy przebłagalnej (N=4) jest akt żalu za grzechy, jaki ma miejsce na początku każdej Mszy świętej (Majcher, 1972d, z.1, 58).

Modlitwa w formie wyznania wiary (N=4) przybiera między innymi typową formę mszalnego symbolu wiary (Majcher, 1972a, z.1, 9). Trzykrotnie można odnaleźć modlitwę wyrażającą radość. Mówią o tym słowa piosenki – „Dziś zobaczyłem Pana. To na zawsze uczyniło mnie radosnym i szczęśliwym” (Majcher, 1972a, z.1,9). Pojedyncze rodzaje modlitwy dotyczą Matki Najświętszej, eschatologii i ekumenizmu.

W analizowanych materiałach pod względem formy zasadniczo występuje modlitwa wspólna. Nie ma bowiem wyraźnych uwag zachęcających do refleksji indywidualnej czy modlitwy w ciszy. Wyjątkowo często występuje modlitwa w formie poetyckiej (N=21), warto przy tym zaznaczyć, że ma to miejsce w ostatniej, klasie IV. Może to być tym bardziej owocne, ponieważ młodzież w tym wieku powinna być zdolna do należytego zrozumienia tego typu utworów, a nawet w pewnym stopniu do samodzielnej twórczości.

Śpiew jako forma modlitwy (N=17) jest zasadniczo proponowany w klasach I -II. Materiały proponują również kilkakrotnie liturgiczną (N=8) i biblijną (N=6) formę modlitwy. Źródłem tych form są najczęściej teksty ze Mszy świętej oraz Psalmów.

5. SCHEMATY MODLITEWNE W MATERIAŁACH M. MAJEWSKIEGO DLA LICEÓW I TECHNIKÓW

W wielu katechezach tych materiałów elementy modlitewne nie są systematycznie i wyraźnie zaplanowane. Autorzy poszczególnych katechez ostateczną decyzję doboru modlitw pozostawiają samemu katechecie. Jednak wydobyte z pięciu tomów rodzaje modlitw okazały się bogate i różnorodne.

Ponownie, jak w poprzednich materiałach pojawia się modlitwa prośby (N=52). W nich zawiera się cała gama różnorodnych zagadnień poczynając od świętości, Ducha Świętego, wiary i miłości, a kończąc na codziennych potrzebach. Prośba o świętość opiera się na biblijnym wołaniu: „Bądźcie więc wy doskonali, jak doskonały jest Ojciec” (Mt 5, 48), oraz na soborowej zachęcie przypominającej, że przez chrzest wierzący stali się synami Bożymi i uczestnikami natury Bożej, a przez to rzeczywiście świętymi (KK, 40, Konstytucja o Kościele) (Majewski, 1982e, 78). Prośba do Ducha Świętego wyraża się w znanym hymnie „O Stworzycielu Duchu przyjdź” (Majewski, 1984b, 162) oraz w modlitwie wiernych (Majewski, 1984b, 124). O wiarę katechizowani mogą modlić się słowami wiersza J. Ziei, (Majewski, 1984b, 213) o miłość Boga i ojczyzny słowami Jana Pawła II (Majewski, 1984b, 103). Prośbę do Matki Bożej zawiera fragment norwidowskiej litanii „Do Najświętszej Panny Maryi”, J. Słowackiego z „Podróży do Ziemi

Świętej z Neapolu” oraz A. Mickiewicza sławna Inwokacja z „Pana Tadeusza” (Majewski, 1984b, 212).

Wiara wyrażona w modlitwie (N=24) najczęściej przybiera postać znanego wyznania wiary „Wierzę w jednego Boga” (Majewski, 1984a, 150) lub jest wyrażana w formie poetyckiej, jak choćby w wierszu J. Twardowskiego „Koło” (Majewski, 1984a, 213). Ważną z teologicznego punktu widzenia jest modlitwa uwielbienia. Przykładem jej może być powszechnie używane „Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu (Majewski, 1984b, 94) oraz fragment wiersza O. Kudronia mówiący, że „Jego chwałę głosimy nieustannie, aż przyjdzie po raz drugi na sąd” (Majewski, 1984e, 7).

Miłość wyrażona w modlitwie (N=13) przybiera formy tradycyjne, na przykład w pieśni „Gdzie miłość wzajemna i dobroć” lub „Co jest najważniejsze” (Majewski, 1984b, 235) oraz poetyckie między innymi w wierszu, który opiera się na fragmencie z 2 listu świętego Pawła do Koryntian (5, 14-21) zaczynającego się od słów: „Miłość Twoja Chrystusie olśniewa mnie, trzyma mnie w swej mocy, gdy sobie uświadomię, że skoro Ty jeden umarłeś za nas wszystkich, to i my umarliśmy dla grzechu (...) Kto w Twoim imieniu spełnia to posłannictwo, przez tego działa sam Bóg” (Majewski, 1984e, 68-69).

W analizowanych materiałach znajdują się liczne modlitwy (N=13), które trudno zakwalifikować do jednego rodzaju modlitwy; gdyż są one wielotematyczne. Do takich modlitw można zaliczyć anonimową wypowiedź z książki „Bezimienni mówią o modlitwie”, wśród których można znaleźć takie wypowiedzi, jak np. „Dla mnie lekcją modlitwy jest nie tylko Ojciec nasz (...), ale przede wszystkim Msza święta – arcymodlitwa (...). Każda forma zwrotu do Boga jest modlitwą, a więc szczególnie Msza święta, której szczególność polega na tym, że wyczerpuje wszystkie możliwe tematy, jakie możemy odnieść do Boga” (Majewski, 1984b, 173).

Podobny charakter ma modlitwa Gordona Coopera – amerykańskiego kosmonauty. „Dzięki Ci, Ojciec, za to, że pozwoliłeś mi w imieniu wszystkich ludzi uczestniczyć w tym locie. Dzięki Ci za zaszczyt, którego mogłem dostąpić znalazłszy się tutaj w górze, w tym miejscu, skąd dane mi jest zobaczyć te wszystkie rozliczne i zadziwiające rzeczy, które stworzyłeś. Prowadź nas, pokieruj nami i pomóż nam wszystkim żyć tak, abyśmy próbowali nawzajem sobie pomagać, zamiast się ze sobą kłócić i walczyć (...) błagamy w imię Twoje” (Majewski, 1981c, 9).

Wychowanie do modlitwy dziękczynienia (N=13) znajduje swoje odzwierciedlenie w analizowanych materiałach. Proponuje się okazanie wdzięczności Bogu słowami Psalmu 139. Jest to wdzięczność za stworzenie człowieka i przedwziętych dzieł Bożych (Majewski, 1984a, 99). Zachęca do modlitwy dziękczynnej „za mnichów piszących w skryptoriach, za nauczycieli średniowiecznych, za architektów i robotników wznoszących katedry i kościoły, za współczesnych twórców sztuki sakralnej (Majewski, 1984b, 94).

Optyzmizmem napawają modlitwy wyrażające radość (N=10), której powodem jest między innymi Pascha: „Oto Pascha! W radości obejmijmy się wzajemnie (...). Dzień Zmartwychwstania! Niech bije z nas radość, obejmijmy się wzajemnie” (Majewski, 1984e, 68). Zadaniem chrześcijanina jest rozsiewanie radości. „Idź i rozsiewaj radość! Niech Twoje spojrzenie będzie spojrzeniem radości. Twój uśmiech niech będzie uśmiechem radości, Twoje słowo (...), Twój gest (...). Zalewaj tych, którzy Cię otaczają, radością” (Majewski, 1984, 33).

Osobną grupę stanowią modlitwy wyrażające przebłaganie (N=6) Boga za grzechy. Dokonuje się ono śpiewem „Święty Boże” lub „Zmiłuj się nad nami” (Majewski, 1984a, 121), albo wierszem: „Wargi moje są wąskie, gdy mam zaciśnięte usta. Spójrz na mą małość, Panie wargi mi w uśmiechu ustaw. Serce moje jest gniewne, serce me bije ciemno. Rozjaśnij serce moje, zawieś swój spokój nade mną” (Majewski, 1981c, 55).

Kilkakrotnie (N=4) modlitwa wyraża nadzieję. Dotyczy ona zbawienia wiecznego lub codziennych trosk ludzkich, co wyraża się w zawierzeniu, że Bóg przywróci zdrowie: „Synu, w chorobie swej nie odwracaj się od Pana, ale módl się do Niego, a On Cię uleczy” (Syr 38,9) (Majewski, 1984b, 199). Modlitwy maryjne są nieliczne (N=4). Są to „Apel Jasnogórski”, pieśni O. M. Kolbe „Wkrótce już ujrzą ją” (Majewski, 1984e, 70), papieski akt oddania się Matce Bożej „Hymn Akathistososa” oraz trzy krótkie fragmenty poetyckie (C.K. Norwida, J. Słowackiego i A. Mickiewicza) (Majewski, 1984b, 209-212).

Zwracając uwagę na formę modlitw, w analizowanych materiałach dominuje modlitwa wspólna, całej katechetycznej grupy (N=127). Dość ważne miejsce zajmuje modlitwa wyrażona śpiewem. Najwięcej śpiewów zawierają materiały dla klasy II (N=15) i klasy III (N=11). Cenne są również proponowane modlitwy indywidualne (N=31) oraz refleksyjne w ciszy (N=20). W podobnych ilościach występuje modlitwa spontaniczna oraz w formie modlitwy wiernych po (N=11). Można zauważyć pewien niedosyt modlitwy liturgicznej (N=6), litanii (N=3), gestów oraz świadectwa (po N=1).

6. SCHEMATY MODLITEWNE W MATERIAŁACH M. MAJEWSKIEGO DLA ZASADNICZYCH SZKÓŁ ZAWODOWYCH

Materiały do katechizacji Zasadniczych Szkół Zawodowych w Polsce są pewną nowością, jednak od dawna oczekiwaną. Nie ma bowiem w Polsce specjalnego materiału katechetycznego dla tej młodzieży. Ich nasycenie elementami modlitewnymi jest dość duże, chwilami przypomina sytuację z materiałami dla liceów i techników, może nawet z tego względu, że mają tego samego redaktora i wspólnych autorów wielu katechez.

Najczęściej występującym rodzajem modlitwy jest prośba (N=30). Dotyczy ona pragnienia życia doskonałego, na przykład w „Modlitwie do Ducha Świętego”, proszą katechizowani przypominając swój sakrament bierzmowania (Majewski, 1983a, 101) o jedność wszystkich chrześcijan (Majewski, 1983b, 38), o nowe powołania (Majewski, 1983b, 64), o właściwe rozumienie rozwoju techniki i postępu (Majewski, 1983a, 25). Podana jest także wielotematyczna prośba wyrażona w formie poszerzonej modlitwy wiernych (Majewski, 1983a, 74-75).

Modlitwa wiary zajmuje dość poważne miejsce w analizowanych materiałach (N=22). Najwięcej tego rodzaju modlitw występuje w klasie I. Zachęca się do wyznawania wiary, do powierzania jej Bogu, co wyrażają słowa „Wierzę, zaradź memu niedowiarstwu” (Mk 9, 23) (Majewski, 1983a, 36), do stawania blisko Chrystusa, który woła „pójdźcie do mnie wszyscy” (Majewski, 1983a, 127), do świadomego dialogu z Nim na wzór wielkich teologów piszących: „Wierzę prawdziwej Wierze” (Majewski, 1983c, 50).

W materiałach tych mają miejsce również modlitwy wielorodzajowe (N=16). Typowym przykładem takiej modlitwy jest trzyczęściowa rozbudowana modlitwa wiernych. W I części katechizowani odpowiadają na wezwania modlitewne – „Tak, Panie”, w II części – „Dziękujemy, Panie”, w III części „Błogosław Panie” (Majewski, 1983b, 110).

Modlitwy wyrażające miłość występują najczęściej w najstarszej klasie III (N=14). Mówią o niej piosenki: „Panie, tak mało Cię Kocham” (Majewski, 1983a, 136), „Potrzebuje Cię Chrystus, by miłować” (Majewski, 1983b, 31) oraz fragmenty poezji wskazujące na rozterkę jaką przeżywa człowiek, który chce kochać, a równocześnie narażony jest na złe żądze: „O Boże, któryś miłość stworzył i dopuścił żądze, i wzniecił przyjaciela, a dopuścił wroga” (Majewski, 1983c, 62).

Maryjne modlitwy prezentują się w tych materiałach dość licznie (N=11). Są to znane modlitwy, jak np. „Pod Twoją obronę”, poetyckie przypomnienia, że Maryja jest Matką Boga i każdego człowieka (Majewski, 1983c, 9, 83) oraz dawne i nowe pieśni – „Bogurodzica”, „Apel Jasnogórski”, „Matko, tyś naród polski” (Majewski, 1983c, 148).

Modlitwa radości pojawia się pięciokrotnie. Najczęściej wyraża się słowami piosenek, na przykład: „Radośnie żyć na świecie”, „Radością moją jest Bóg” (Majewski, 1983c, 14).

Uwielbienie jako modlitwa występuje rzadko w tych materiałach (N=4). Wyrażają ją modlitwy „Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu”, Psalm 11 „Chwalcie Pana wszystkie narody” oraz „Magnificat” (Majewski, 1983c, 14).

Modlitwy dziękczynienia, przebłagania i nadziei występują tylko po trzy razy. Przykładem wdzięczności jest śpiew: „Jak wysławić wdzięczność mą za tysiące łask” (Majewski, 1983a, 135) i przebłagania – Psalm 130 „Z głębokości wołam do Ciebie Panie” (Majewski, 1983c, 25); nadziei – wiersz, którego końcowe słowa

brzmia: „Na pokładzie tego statku każdy czuje się bezpieczny i potrzebny” (Majewski, 1983c, 30-31).

W materiałach do szkół zawodowych najczęściej występuje wspólnotowa forma modlitwy (N=84). Natomiast w klasie III zaakcentowano modlitwę indywidualną (N=13).

Śpiew jako forma modlitwy ma w tych materiałach bardzo wysoką pozycję (N=32). Cenne są również propozycje modlitwy jako refleksji w ciszy (N=20). Oprócz tych form występuje również modlitwa wiernych (N=8), modlitwa liturgiczna (N=6), spontaniczna (N=6), złączona z gestami (N=2) i litanii (N=1).

7. ELEMENTY MODLITEWNE W MATERIAŁACH KATECHETYCZNYCH J. SZPETA

W tych materiałach o wstępnej modlitwie decyduje najczęściej sam katecheta, chociaż kilka razy w klasach II i III są konkretne propozycje. W klasach I, II i III dość wyraźnie przeważają, pod względem częstości występowania, kolejno modlitwy: prośby, poetyckie, śpiewy, zaczerpnięte z Pisma Świętego lub liturgii. W klasie IV, oprócz wyżej wymienionych są także propozycje modlitw spontanicznych, zaczerpniętych od papieża Jana Pawła II, w formie refleksji lub modlitwy wiernych. Do rzadziej występujących należy jeszcze zaliczyć: rachunek sumienia, przyrzeczenie chrzcielne, dziękczynienie, uwielbienie i nabożeństwo pokutne.

8. RODZAJE MODLITW W PODRĘCZNIKACH KATECHETYCZNYCH J. CHARYTAŃSKIEGO

We wszystkich klasach tych materiałów modlitwa na początku katechezy jest tylko dwukrotnie zaproponowana w klasach I i II a sześciokrotnie w klasie III. W całości dominuje modlitwa poetycka. W klasie I i II aż 15 razy proponuje się, jako modlitwę, pieśni lub piosenki religijne a w pozostałych, starszych klasach już takich propozycji nie ma. Modlitwa prośby ma miejsce w każdej klasie po kilka razy. Podobnie jest z modlitwami zaczerpniętymi z liturgii. Modlitwy zaczerpnięte z pism papieża Jana Pawła II są w klasach starszych (w kl. III – 4 razy, w kl. IV – 6 razy). W każdej klasie parokrotnie są modlitwy z Pisma Św., zwłaszcza psalmy. W każdej klasie zachęca się do refleksji modlitewnej (np. w kl. I i IV po 7 razy) lub rachunku sumienia (w kl. I i II po 3 razy). Rzadziej występują takie rodzaje modlitw, jak uwielbienie, nabożeństwo pokutne, wyznanie wiary, „Anioł Pański” i inne.

Całość redakcji modlitw w dwu rodzajach materiałów katechetycznych przedstawia poniższa tabela.

Tab. 1. Rodzaje modlitw w materiałach J. Szpeta (1) i J. Charytańskiego (2)

Rodzaje modlitw	kl. I		kl. II		kl. III		kl. IV	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
prośba	13	5	30	8	24	8	7	7
modlitwa poetycka	15	10	5	10	14	13	9	11
śpiew (pieśń, piosenka...)	16	14	6	15	10	1	1	
refleksja	5	7	4	5	4	2	4	7
liturgiczna (ze Mszy św. itp.)	7	3	8	3	8	2	9	1
z Pisma Św.	3	4	8	2	4	1	10	4
psalmy	6	3	3	3	7	4	5	2
rachunek sumienia	5	3	2	3	1	2	2	1
dziękczynna	8	3	1	2	1	1		5
modlitwa wiernych	3		1		1		3	
modlitwy Jana Pawła II			1	1		4	3	6
medytacja	3	2	2		1	4	2	
uwielbienie	3		4		2	1		1
odnowienie przyrzeczeń chrztu	1	1	1		1			
nabożeństwo pokutne	1	2	1	2	1	1	2	1

Znajomość nasycenia materiałów elementami modlitewnymi nie ukazuje jeszcze wszystkich możliwości wychowania do niej. Ważna jest również znajomość jej związku z funkcjami dydaktycznymi.

9. DYDAKTYCZNE FUNKCJE MODLITWY W KATECHEZIE

Modlitwa w katechezach, które nie są w całości jej poświęcone, może zajmować różne miejsca i służyć różnym celom dydaktycznym. Katecheza może czasami przypominać lekcję szkolną i tak, jak ona dokonywać się w toku podającym lub poszukującym. W zależności od tego spojrzenia na katechezę, modlitwa może w niej pełnić różne funkcje. Warto zaznaczyć, że modlitwa ze względu na miejsce może występować: na początku, w środku i na końcu katechezy, powinna być związana z treścią i zasadniczymi celami katechezy. Z tego względu modlitwa może spełniać funkcję: wprowadzającą, pogłębiającą, utrwalającą lub podsumowującą. Dobrze dobrana modlitwa, także dostosowana pod względem rodzaju i formy, na

przykład jako hymn, pieśń, fragment poezji, potrafi z łatwością wprowadzić katechizowanych w temat, jaki ma być rozważany podczas katechezy. Chcąc tak postępować, należałoby najpierw posiadać wyraźną wizję całej katechezy, zwłaszcza jej celów i wówczas dobrać odpowiednią, wprowadzającą modlitwę. Wcześniej już wspomniano, że najlepsze miejsce dla modlitwy jest w II części katechezy, kiedy po zrozumieniu wezwania Bożego u katechizowanych rodzi się potrzeba odpowiedzi na nie. Stąd może tu często miejsce mieć modlitwa spontaniczna, wspólnie ułożona, albo umiejętnie dobrana przez katechetę, która posiada możliwość pogłębienia Bożego orędzia. Wiadomo, że prawdy wiary, nauka Ewangelii domagają się nieustannego utrwalania, także i temu celowi niejednokrotnie służy dobrze dobrana modlitwa, występująca w końcowej części katechezy. Takiemu celowi służyły dawniej typowe pieśni katechetyczne z powtarzаныmi refrenami, które pozwalały na zapamiętywanie podstawowych prawd wiary (Mikołajek, 1986). Do dzisiaj bardzo często modlitwa występuje jako zakończenie katechezy. Jeżeli jest odpowiednio dobrana, pełni funkcję podsumowującą zasadniczą treść katechezy. Trzeba jednak zaznaczyć, że takie powiązanie modlitwy w formie hymnu, pieśni, poezji, tekstu liturgicznego jest bardzo trudne. Najłatwiej udaje się ono w formie modlitwy wiernych, o odpowiednio dobranych wezwaniach, w modlitwie tworzonej przez grupy lub indywidualne osoby zdolne do takiej religijnej twórczości.

Fragmenty modlitw odpowiednio dobrane i należycie umiejscowione w toku katechezy wzmacniają wychowanie religijne, mogą uczyć stale nowych jej rodzajów i form.

Warto pamiętać, że modlitwa tworzy podstawową atmosferę katechezy. W zależności od tematu może to być klimat wiary, nadziei i miłości, uwielbienia, wdzięczności czy prześlągania, trudności przewyciężanych w duchu chrześcijańskiego optymizmu i eschatologicznego zwycięstwa. Modlitwa jest przecież odpowiedzią na wezwanie Boże, a katecheza ma przyczyniać się do rozwoju tego dialogu wiary. Stąd wielu katechetów twierdzi, że nie ma prawdziwej katechezy bez modlitwy.

Katechezy w analizowanych materiałach dla młodzieży prezentują różne jej typy. Występuje schemat przypominający dawną lekcję religii, na który składają się:

- przygotowanie zewnętrzne i wprowadzenie w modlitwę,
- modlitwa wstępna,
- ewentualne sprawdzenie obecności,
- kontrola zadań domowych (wyrywkowo lub całościowo),
- wprowadzenie w nowy temat (sytuacja egzystencjalna),
- opracowanie czyli interpretacja zasadniczego problemu katechezy,
- modlitwa jako odpowiedź na główne wezwanie Boże,
- podsumowanie głównych treści,
- zastosowanie prawdy Bożej w życiu,

- zadanie pracy domowej,
- zapis do zeszytu,
- informacje duszpasterskie i inne,
- modlitwa końcowa (Koska, 1978, 148-150).

Czasami można spotkać katechezę typu: godziny biblijnej, nabożeństwa paraliturgicznego, nawiedzenia kościoła, które mają dla siebie właściwy układ.

Prawie nie spotykany, lecz pożądany byłby również typ katechezy powtórkowej. Mogą się na nią składać na przykład konkursy, testy, grupowe odpowiedzi, kartkówki.

Niekiedy katecheza zostaje przyporządkowana prawie w całości wybranej metodzie. Może to mieć miejsce przy zastosowaniu metod: trybunału, dzielenia się świadectwem międzypokoleniowym (panel), socjodramy i inne. Przy zastosowaniu takich metod katecheza przybiera specyficzny kształt.

Należy zapytać wreszcie w jakim miejscu i gdzie najczęściej w analizowanych materiałach występuje modlitwa. Na pytanie to odpowiada tabela numer 2.

Tab. 2. Miejsce modlitwy w jednostce katechetycznej

Rodzaj materiałów	Pozycja		
	początek	środek	koniec
W. Koska* kl. I	26		26
kl. II	24	-	24
kl. III	25		25
E. Majcher kl. I	2	7	11
kl. II	2	6	27
kl. III	-	3	4
kl. IV	-	2	10
M. Majewski kl. I LO, Technikum	5	6	23
kl. II	7	3	22
kl. III	12	3	23
kl. IV	1	1	11
kl. V	9	1	23
M. Majewski kl. I ZSZ	6	2	28
kl. II	6	1	26
kl. III	4	4	27

J. Szpet	kl. I	2	6	58
	kl. II	4	1	57
	kl. III	6	4	57
	kl. IV		3	41
J. Charytański	kl. I	2	1	32
	kl. II	1		30
	kl. III	6	2	28
	kl. IV	-	1	32

* W klasie IV o modlitwie decyduje katecheta

W materiałach W. Koski proponuje się do każdej katechezy modlitwę na jej początku i końcu od klas I- III. Z tym, że autor zaznacza, iż na początku jednostki powinien to być fragment modlitw z tradycyjnego pacierza. Na końcu zazwyczaj występują modlitwy, które zazwyczaj są zgodne z głównym wątkiem treściowym katechezy. O modlitwie w katechezie dla klasy IV powinien, zdaniem autora materiałów, zdecydować sam katecheta.

S. Majcher w materiałach katechetycznych dla klas I - IV zamieszcza modlitwę przede wszystkim na końcu katechezy, głównie dotyczy to klas I -II. W klasie III proponuje tylko trzy modlitwy: w środku i cztery na końcu katechez, a w klasie IV dwie w środku i dziesięć na końcu.

Dość wyraźne propozycje modlitw z ich umiejscowieniem znajdują się w materiałach M. Majewskiego. Prawie do każdego zakończenia katechezy (jak widać to w tabl.2) zostały zaproponowane modlitwy w klasach I, II, III i V. W klasie IV występuje tylko jedna modlitwa na zakończenie katechezy. Na początku i w środku katechezy proponuje się modlitwy dużo rzadziej, na przykład w klasie IV tylko po jednej propozycji. Trzeba jednak zaznaczyć, że autorzy poszczególnych katechez w tych materiałach mieli świadomość, że zwykle, tradycyjnie katecheza będzie rozpoczęta modlitwą. O tym jednak zdecyduje sam katecheta (dane te zaczerpnięto z wywiadu z niektórymi autorami katechez).

Podobna sytuacja umiejscowienia modlitwy ujawnia się w materiałach dla szkół zawodowych. Prawie każda katecheza posiada propozycje modlitwy końcowej, natomiast rzadko zamieszcza się konkretne jej przykłady na początku lub w środku katechezy.

W materiałach Szpeta i Charytańskiego dominują propozycje modlitwy na zakończenie katechezy.

Pod koniec analizy materiałów katechetycznych przeznaczonych dla młodzieży postawiono pytanie o nasycenie modlitwami poszczególnych jednostek katechetycznych. Sytuację tę przedstawia tabela 3.

Tab. 3. Liczba modlitw w jednostce katechetycznej

Rodzaj materiałów	Poziom częstotliwości		
	1 x	2 x	3 x i więcej
W. Koska* kl. I	-	26	-
kl. II	-	24	-
kl. III	-	25	-
E. Majcher kl. I	13	4	2
kl. II	17	5	2
kl. III	3	1	1
kl. IV	7	2	1
M. Majewski kl. I LO, Technikum	14	10	
kl. II	12	7	2
kl. III	13	8	3
kl. IV	10	2	-
kl. V	11	10	1
M. Majewski kl. I ZSZ	12	10	1
kl. II	14	5	3
kl. III	12	7	2
J. Szpet kl. I	44	12	3
kl. II	53	5	
kl. III	43	10	3
kl. IV	35	5	1
J. Charytański kl. I	23	9	
kl. II	20	11	-
kl. III	19	9	1
kl. IV	31	2	

* W klasie IV o modlitwie decyduje katecheta

Zgodnie z sugestiami zawartymi w materiałach W. Koski można przyjąć, że zasadniczo modlitwa będzie występowała dwa razy w jednostce, jak już wspomniano na jej początku i końcu. Jeżeli znajduje się większa ilość modlitw, to będą one inicjatywą katechety.

E. Majcher w swoich materiałach najczęściej zamieszcza po jednej modlitwie dla konkretnej katechezy i głównie dotyczy to klas I - II. W tych klasach kilkakrotnie występują po dwie modlitwy na jedną katechezę. Natomiast trzy modlitwy lub więcej występuje w dwu katechezach dla klasy I i II oraz w jednej katechezie w klasie III i IV.

W katechezach dla szkół licealnych i technicznych pod redakcją M. Majewskiego, najczęściej występuje po jednej propozycji modlitwy dla danej katechezy (tabl. 2). Rzadziej występują po dwie propozycje. Natomiast dwie katechezy w klasie II, trzy w klasie III i jedna w klasie V na jedną jednostkę mają zaplanowane trzy lub więcej modlitw.

Materiały katechetyczne dla szkół zawodowych najczęściej proponują po jednej określonej modlitwie na daną katechezę (tab. 2). Kilkakrotnie w każdej z trzech klas zaproponowano po dwie modlitwy w danej katechezie. Trzy modlitwy lub nawet więcej na jedną katechezę zaplanowano raz w klasie I, trzy razy w klasie II.

Materiały J. Szpeta i J. Charytańskiego zaproponowały około 10 razy dwukrotną modlitwę, a 2 razy trzykrotną (kl. I i III u Szpeta).

Celem artykułu była ogólne przedstawienie katechez o modlitwie, analiza elementów modlitewnych i ich dydaktyczne funkcje. Prezentacja ukazała pewne zróżnicowanie i niejednakowe walory analizowanych materiałów. Katecheci mają jednak do dyspozycji parę lekcji poświęconych w całości tematowi modlitwy i wiele elementów służących do jej rozwoju. Dobrze uformowany i gorliwy katecheta ma także szanse na własną twórczość i cenne pomysły samych katechizowanych służące wychowaniu modlitewnemu.

Bibliografia:

Materiały katechetyczne:

J. Charytański, R. Murawski, A. Spławski (red.). (1985a). *Spotkanie z Chrystusem. Cz. I. Materiały katechetyczne dla ucznia I kl.* Warszawa 1985 i *Podręcznik metodyczny dla katechety.* Warszawa 1986.

J. Charytański i in. (red.). (1994b). *Spotkania z Bogiem w Kościele. Cz. II. Materiały katechetyczne dla ucznia II kl.* Warszawa 1994 i *Podręcznik metodyczny dla katechety.* Warszawa 1991.

Charytański i in. (red.). (1995c). *Spotkania z Bogiem w prawdzie. Cz. III. Materiały katechetyczne dla ucznia III kl.* Warszawa 1995 i *Podręcznik metodyczny dla katechety.* Warszawa 1992.

Charytański i in. (red.). (1995d). *Spotkania z Bogiem w świecie. Cz. IV. Materiały katechetyczne dla ucznia IV kl.* Kraków 1995.

- Koska W. (1981a) *Wiara i życie chrześcijanina. Cz. I. Spotkania z Chrystusem*. Poznań 1981.
- Koska W. (1982b). *Cz. II. Chrystus żyjący w swoim Kościele*. Poznań.
- Koska W. (1981c). *Cz. III. Człowiek wobec problemu wiary*. Poznań.
- Koska W. (1982d). *Chrześcijanin w świecie współczesnym*. Poznań.
- Koska W. (1982). *Propozycje metodyczne do materiałów katechetycznych. Wiara i życie chrześcijanina. Cz. I-II*. Poznań.
- E. Majcher (red.). (1972a). *Spotkanie z Chrystusem. Materiały pomocnicze do katechizacji w szkołach średnich. Kl. I*. Warszawa.
- E. Majcher E. (1972b). *Spotkanie z Chrystusem żyjącym w Kościele. Materiały pomocnicze do katechizacji w szkołach średnich. Kl. II*. Warszawa.
- E. Majcher (red.). (brw.c). *Spotkanie z Chrystusem żyjącym w wierze. Kl. II*.
- E. Majcher (red.). (1977d). *Spotkanie z Chrystusem w miłość. Kl. IV*. Warszawa.
- M. Majewski (red.). (1984a). *Od religii do wiary. Materiały katechetyczne. Kl. I*. Lublin.
- M. Majewski. (red.). (1984b). *Wspólnota zbawienia. Materiały katechetyczne. Kl. II*. Lublin.
- M. Majewski (red.). (1981c). *Świadectwo chrześcijańskie. Materiały katechetyczne. Kl. III*. Kraków.
- M. Majewski (red.). (1982d). *Wierność dziedzictwu. Materiały katechetyczne. Kl. IV*. Kraków.
- M. Majewski (red.). (1984e). *Spełnienie obietnicy. Materiały katechetyczne. Kl. V*. Kraków.
- M. Majewski (red.). (1983a). *Dar Boży. Materiały dla ZSZ. Kl. I*. Kraków.
- M. Majewski (red.). (1983b). *Życie Kościoła. Materiały dla ZSZ. Kl. II*. Kraków.
- M. Majewski (red.). (1983c). *Odpowiedzialność chrześcijańska. Materiały dla ZSZ. Kl. III*. Kraków.
- J. Szpet (red.). (1992a). *Spotkania z Chrystusem. Kl. I*. Poznań.
- J. Szpet (red.). (1993b). *Chrystus żyjący w swoim Kościele. Kl. II*. Poznań.
- J. Szpet (red.). (1992c). *Człowiek wobec problemu wiary. Kl. III*. Poznań.
- J. Szpet (red.). (1993d). *Chrześcijanin wobec współczesności. Kl. IV*. Poznań.
- Literatura przedmiotu:
- Bezimienni mówią o modlitwie*. (1982). Kraków.
- Dyrektorium ogólne o katechizacji*. (1998). Poznań.
- Gutkowska J. (1999). *Nauka o modlitwie w Katechizmie Kościoła Katolickiego*. Lublin. (Arch. KUL).
- Koska W. (1978). Modlitwa w katechezie. *Poznańskie Studia Teologiczne*, t. 2, 145-153.

Mikołajek A. (1986). *Śpiew religijny w katechezie w klasach V-VIII na podstawie Podręcznika Metodycznego do Katechizmu Religii Katolickiej*. Lublin. (Arch. KUL).

Somario

L'articolo presenta l'analisi dei materiali per la catechesi dei giovani nell'aspetto della loro unicità nell' educatione alla preghiera. All'inizio descrive lo specifico delle catechesi sulla preghiera per le classi I-IV delle Scuole Medie Superiori. In seguito fa vedere li elementi della preghiera comprese in questi materiali. L'interessante sono le tabelle che fanno vedere i diversi tipi di preghiera (tab. 1), il luogo della preghiera nello svolgimento della lezione (all'inizio, in mezzo, alla fine, tab. 2) come anche il numero delle preghiere nella catechesi (1 volta, 2 volte, 3 volte e di più, tab. 3).